

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

ДОЯР ЄВГЕНІЙ ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК 343.125

ЗАТРИМАННЯ ОСОБИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук**

Київ – 2018

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Національній академії внутрішніх справ,
Міністерство внутрішніх справ України

Науковий керівник кандидат юридичних наук, доцент
Галаган Олександр Іванович,
Національна академія внутрішніх справ,
професор кафедри кримінального процесу

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор
Лук'янчиков Євген Дмитрович,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»,
професор кафедри інформаційного права
та права інтелектуальної власності факультету соціології і права

кандидат юридичних наук, доцент
Баулін Олег Вячеславович,
Національна академія прокуратури України,
викладач відділу підготовки прокурорів з нагляду за додержанням законів органами,
які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання і досудове слідство

Захист відбудеться 23 червня 2018 р. о 12.00 годині на засіданні спеціалізованої
вченої ради Д 26.007.05 у Національній академії внутрішніх справ
за адресою: ДП-680, Київ, пл. Солом'янська, 1

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національної академії внутрішніх
справ за адресою: ДП-680, Київ, пл. Солом'янська, 1

Автореферат розісланий 21 травня 2018 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Д.О. Савицький

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Реформа кримінальної юстиції загалом і сфери кримінального провадження зокрема зумовила зміну змісту та спрямованості кримінального процесу в бік його максимальної наближеності до міжнародних стандартів охорони й захисту прав, свобод і законних інтересів особи – учасника кримінальних процесуальних відносин. Водночас, визнаючи їх охорону одним із головних завдань кримінального провадження, кримінальне процесуальне законодавство передбачає можливість, а в окремих випадках необхідність, застосування заходів процесуального примусу, від своєчасності та обґрунтованості застосування яких залежить ефективність розслідування і судовий розгляд кримінальних проваджень.

Одним із таких заходів є затримання особи у кримінальному провадженні, який є тимчасовим запобіжним заходом, застосовується з підстав та в порядку передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК України) (ч. 2 ст. 176 КПК України) та входить до системи заходів забезпечення кримінального провадження (ч. 2 ст. 131 КПК України), а також попри свою короткочасність, за характером обмежень прав і свобод є одним із найбільш суворих запобіжних заходів, адже застосування затримання безпосередньо пов'язане з обмеженням права людини на свободу та особисту недоторканність. Тому процесуальні норми, що регламентують порядок і строки затримання, закріплено Конституцією України та низкою міжнародно-правових актів, зокрема Загальною декларацією прав людини (1948 р.), Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.), Міжнародним пактом про громадянські та політичні права (1966 р.) та ін.

У КПК України закріплено момент затримання, водночас на практиці відбувається його розмежування з процесуальним затриманням, а всі строки починають обчислюватися з моменту оформлення протоколу затримання. Наслідком такого розмежування стало й суттєве зменшення кількості затриманих осіб, а кожний четвертий підозрюваний затримується у порядку ст. 208 КПК України, зокрема 2013 р. було затримано 13 565 осіб, 2014 р. – 12 116, 2015 р. – 11 563, 2016 р. – 9437, 2017 р. – 8793¹. Незважаючи на загальну тенденцію до зменшення кількості затриманих осіб, доводиться констатувати наявність порушень, що допускаються під час затримання особи у кримінальному провадженні. Так, 2017 року з 3669 звернень про порушення прав і свобод під час досудового розслідування, 176 стосувалися незаконного затримання².

Загальнотеоретичні аспекти затримання особи, що підозрюється у вчиненні злочину, та його практична реалізація завжди були предметом постійної уваги з боку вчених-процесуалістів і криміналістів. Відповідні рекомендації містяться в працях кількох поколінь учених, починаючи з І. Т. Тарасова, який багато уваги

¹ Аналітичний звіт за результатами дослідження «Оцінка ефективності функціонування інституту службових осіб, відповідальних за перебування затриманих, як механізму попередження неналежного поведіння в діяльності поліції». Рада Європи. 2017. URL: <http://ecpl.com.ua>.

² Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан дотримання прав і свобод людини і громадянина. Київ, 2017. URL: <http://www.ombudsman.gov.ua>

приділив інституту затримання злочинця як поліцейського заходу безпеки. Сто років поспіль цікавими публікаціями (на рівні монографічних і дисертаційних досліджень) з цієї проблематики зарекомендували себе такі науковці, як: В. В. Бабурін, І. А. Веретенников, В. М. Григор'єв, А. П. Гуляєв, Й. М. Гуткін, А. А. Давлетов, А. В. Колеснєв, К. В. Матісов, В. Ю. Мельников, А. В. Павлов, І. Л. Петрухін, Є. О. Підусов, О. І. Сергєєв, В. І. Тихоненко, В. В. Топчій, В. І. Фаринник, Л. В. Франк, Ю. Д. Федоров, О. І. Цоколова, С. А. Шейфер, В. І. Янушко та ін.

У працях вітчизняних учених основні аспекти затримання вивчали: І. М. Бацько, О. В. Баулін, В. П. Бірюков, В. І. Галаган, А. Я. Дубинський, О. В. Капліна, Н. С. Карпов, М. М. Короткий, О. П. Кучинська, Л. М. Лобойко, Є. Д. Лук'янчиков, О. С. Мазур, Є. І. Макаренко, М. Я. Никоненко, В. Т. Нор, М. А. Погорецький, М. М. Сербін, С. М. Стахівський, О. Ю. Татаров, А. Р. Туманянц, В. М. Тertiшник, Л. Д. Удалова, А. П. Черненко, О. В. Шульга, М. Є. Шумило, О. Г. Яновська та ін.

Дослідження зазначених авторів щодо розвитку цієї проблеми набули важливого теоретичного та практичного значення. Сформульовані вказаними вченими-науковцями ідеї отримали відображення в законодавстві та були позитивно сприйняті правозастосовною практикою. Проте, сьогодні, є потреба теоретичного осмислення питань, що пов'язані з визначенням правової природи затримання особи; застосуванням міжнародно-правових стандартів і зарубіжного досвіду кримінального процесуального затримання; процесуального порядку затримання особи, а також гарантій забезпечення прав затриманого у кримінальному провадженні. Ці обставини в сукупності визначають актуальність теми, обраної для підготовки дисертації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 26 травня 2015 р. № 287/2015, Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 25 серпня 2015 р. № 501/2015 та Плану заходів щодо її реалізації, схваленого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2015 р. № 1393-р., Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 років, затвердженого наказом МВС України від 16 березня 2015 р. № 275, Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2014–2017 роки, схвалених Вченою радою Національної академії внутрішніх справ від 29 жовтня 2013 р. (протокол № 28). Тему дисертаційного дослідження затверджено на засіданні Вченої ради Національної академії внутрішніх справ 29 жовтня 2015 р. (протокол № 20) і схвалено Координаційним бюро Національної академії правових наук України (№ 1066, 2015 р.).

Мета і задачі дослідження. Метою роботи є розроблення та обґрунтування положень теоретичного і практичного характеру, що пов'язані з визначенням правового змісту застосування інституту затримання особи у кримінальному провадженні, й на цій основі формулювання науково обґрунтованих пропозицій

і рекомендацій з удосконалення кримінального процесуального законодавства та практики його застосування щодо затримання особи у кримінальному провадженні.

Для досягнення зазначеної мети необхідно було вирішити такі *задачі*:

- з'ясувати генезис становлення інституту затримання особи у кримінальному провадженні;
- визначити правову природу та сформулювати поняття затримання особи у кримінальному провадженні;
- висвітлити особливості затримання особи за законодавством зарубіжних країн;
- окреслити види та процесуальний порядок затримання особи у кримінальному провадженні;
- визначити роль захисника у разі затримання особи за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення;
- розглянути сутність прокурорського нагляду за законністю затримання особи;
- розкрити механізм судового контролю за забезпеченням прав затриманого у кримінальному провадженні;
- сформулювати й обґрунтувати пропозиції і рекомендації стосовно вдосконалення законодавства та практики його застосування в контексті питань, що розглядаються у дисертаційному дослідженні.

Об'єкт дослідження – кримінальні процесуальні відносини, що виникають, розвиваються та припиняються між учасниками кримінального провадження у зв'язку із затриманням особи.

Предмет дослідження – затримання особи у кримінальному провадженні.

Методи дослідження. Під час дослідження застосовувались як загальнонаукові методи (*спостереження, опису, порівняння, класифікації*) для визначення правових категорій, що характеризують кримінальне провадження (розділи 1–3), так і спеціальні методи, зокрема: *історико-правовий* дозволив дослідити становлення інституту затримання в кримінальному процесуальному законодавстві України (підрозділ 1.1); *системного аналізу*, а також *системно-структурний* і *формально-логічний* надали можливість з'ясувати правову природу затримання особи у кримінальному провадженні (підрозділ 1.2); завдяки *порівняльно-правовому* було проаналізовано погляди вчених щодо окремих ознак та аспектів застосування затримання, а також норми чинного кримінального процесуального законодавства України і законодавства інших держав (Англії, Грузії, Італії, Латвійської Республіки, Німеччини, Республіки Білорусь, Республіки Казахстан, Республіки Молдова, Киргизької Республіки, США, Франції та ін.) у межах предмета дослідження (підрозділ 1.3); завдяки *формально-юридичному* досліджувалися норми Конституції України, чинного КПК України, інших законів України, з'ясовувалися зміст і значення вживаних понять і термінів, обґрунтовувалися висновки і пропозиції щодо їхньої зміни та доповнення (підрозділи 1.2, 2.1, 2.2); *структурно-функціональний* було використано для аналізу процесуального порядку затримання (підрозділи 2.1, 2.2); *соціологічний* дав змогу вивчити погляди та позиції слідчих, прокурорів та адвокатів з питань, що досліджувалися, а *статистичний* – узагальнити результати вивчення матеріалів

кримінальних проваджень та анкетування; з допомогою *модельовання і прогнозування* було сформульовано конкретні пропозиції щодо вдосконалення чинного КПК України (підрозділи 1.2, 2.1, 2.2, 3.1, 3.2).

Емпіричну базу дослідження становлять аналітичні та статистичні дані МВС України, Національної поліції України, Генеральної прокуратури України, Державної судової адміністрації України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Ради Європи; зведені результати вивчення 115 кримінальних проваджень (2013–2017 рр.), в яких було застосовано затримання особи у Київській, Сумській, Тернопільській, Черкаській областях і м. Києві; результати анкетування 110 слідчих Національної поліції України, 70 прокурорів, 75 адвокатів та 45 осіб, що затримані у кримінальному провадженні; державна та відомча статистична звітність різних періодів, слідча, прокурорська та адвокатська практика (з урахуванням досвіду роботи автора адвокатом).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що за характером і змістом розглянутих питань дисертація є одним із перших в Україні монографічним дослідженням проблемних питань затримання особи у кримінальному провадженні. У дослідженні сформульовано низку нових положень і висновків, що мають істотне значення для теорії кримінального процесу та юридичної практики. До найбільш суттєвих із них слід віднести такі:

вперше:

- запропоновано алгоритм дій уповноважених службових осіб під час затримання особи за ухвалою слідчого судді, що включає встановлений порядок проведення процесуальних дій від виклику особи до органу досудового розслідування та доставлення її до слідчого судді, суду;

- визначено порядок фіксації моменту затримання особи на підставі ухвали слідчого судді про дозвіл на затримання з метою приводу;

- обґрунтовано правомірність і визначено порядок затримання осіб за підозрою у вчиненні злочинів, за які передбачено покарання у виді позбавлення волі, але за які не можна у подальшому застосувати запобіжний захід у виді взяття під варту;

удосконалено:

- поняття затримання як самостійного заходу кримінального процесуального примусу слід розуміти як окремий вид заходів забезпечення кримінального провадження, що має короткочасний характер застосування, спрямований на створення необхідних умов з'ясування причетності особи до вчинення кримінального правопорушення й вирішення питання про обрання йому запобіжного заходу у виді взяття під варту;

- поняття «уповноважена службова особа» як особи, якій законом надано право здійснювати фізичне затримання, доставляти її до найближчого підрозділу органу досудового розслідування, яка має низку прав і обов'язків, що визначені КПК України та іншими законами України. Це поняття доцільно відобразити в п. 25 ч. 1 ст. 3 КПК України;

- систематизацію умов, видів, підстав, мотивів і мети затримання особи у кримінальному провадженні з урахуванням їх правової природи та процесуального характеру;

– порядок участі та момент залучення захисника під час затримання особи за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, що складається з таких етапів: 1) діяльність захисника впродовж затримання підозрюваного; 2) оскарженням захисником дій, рішень або бездіяльності уповноважених службових осіб, пов'язаних із затриманням;

дістало подальший розвиток:

– періодизація та розвитку інституту затримання особи у кримінальному процесуальному законодавстві та науці кримінального процесуального права від початку ХІ ст. і до прийняття чинного КПК України;

– особливості розгляду клопотання про дозвіл на затримання з метою приводу (затримання на території України особи, яка розшукується іноземною державою або оголошена у міжнародний розшук; затримання окремих категорій осіб);

– визнання моменту затримання уповноваженою службовою особою, як моменту фактичного позбавлення свободи пересування особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення під час досудового розслідування і тільки за наявності підстав, що передбачені ч. 1, 2 ст. 208 КПК України;

– порядок затримання особи після вчинення тяжкого та особливо тяжкого злочину без ухвали слідчого судді, суду строком понад 72 години, але не більше як 30 діб (превентивне затримання);

– форми прокурорського нагляду за законністю та обґрунтованістю затримання особи у кримінальному провадженні з виділенням поточного та підсумкового нагляду у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням та обов'язки слідчого судді відповідно до ст. 206 КПК України.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані та аргументовані в дисертації теоретичні положення, висновки й пропозиції впроваджено та використовуються у:

– *законотворчій діяльності* – під час внесення змін і доповнень до КПК України з питань затримання особи (акт впровадження Комітету Верховної Ради України з питань правової політики та правосуддя від 9 грудня 2016 р. № 04-29/15-4366);

– *правозастосовній діяльності* органів досудового розслідування та прокуратури – під час розроблення й удосконалення відомчих нормативно-правових актів і методичних рекомендацій з питань затримання особи у кримінальному провадженні (акти впровадження Головного слідчого управління Національної поліції України від 24 травня 2016 р.; прокуратури Тернопільської області від 15 вересня 2016 р.);

– *освітньому процесі* – під час підготовки лекцій, методичних рекомендацій, тестових завдань і дидактичних матеріалів із навчальних дисциплін «Кримінальний процес», «Кримінально-процесуальне доказування», «Практикум зі складання кримінально-процесуальних документів», а також під час підготовки лекцій і проведенні занять за відповідними темами (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 18 грудня 2015 р.).

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки, що сформульовані в дисертації, оприлюднено на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних та науково-теоретичних конференціях, зокрема: «Актуальні

питання розвитку державності та правової системи в сучасній Україні» (м. Запоріжжя, 30–31 жовтня 2015 р.); «Інтеграція Республіки Молдова та України в ЄС: юридичні аспекти» (м. Чинзау, Республіка Молдова, 6–7 листопада 2015 р.); «Право, держава та громадянське суспільство в умовах системних реформ у процесі Євроінтеграції» (м. Дніпропетровськ, 27–28 листопада 2015 р.); «Стан дотримання прав людини в умовах сучасності: теоретичні та практичні аспекти» (м. Київ, 24 грудня 2015 р.); «Законодавство України та країн ЄС у світлі активних реформаційних процесів» (м. Київ, 26 лютого 2016 р.); «Організаційно-управлінські, економічні, психолого-педагогічні аспекти забезпечення діяльності Єдиної державної системи цивільного захисту» (м. Черкаси, 11 березня 2016 р.); «Роль та місце правоохоронних органів у розбудові демократичної правової держави» (м. Одеса, 25 березня 2016 р.); «Розвиток юридичної науки: проблеми та рішення очима здобувачів вищої освіти» (м. Київ, 14 квітня 2016 р.); «Розвиток наукових досліджень у ХХІ столітті: сучасні реалії та перспективи майбутнього» (м. Київ, 27 травня 2016 р.); «Юридична наука як правова основа інноваційного розвитку України» (м. Київ, 13 квітня 2017 р.); «Актуальні проблеми досудового розслідування» (м. Київ, 5 липня 2017 р.); «На перетині мови і права» (м. Київ, 22 лютого 2018 р.); «Євроінтеграційні процеси в Україні: вдосконалення законодавства та правозастосування» (м. Київ, 19 квітня 2018 р.).

Публікації. Основні положення та висновки, що сформульовані в дисертації, відображено у 20 наукових публікаціях, серед яких шість статей – у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, одна стаття – у зарубіжному юридичному виданні (Киргизька Республіка) та тринадцять тез – у збірниках науково-практичних і науково-теоретичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (277 найменувань на 28 сторінках) та семи додатків на 19 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 238 сторінок, з них основний текст – 191 сторінка.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми дисертації; зазначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, методи дослідження; розкрито наукову новизну, практичне значення отриманих результатів, надано відомості щодо шляхів і форм їх упровадження; наведено характеристику апробацій і публікацій дисертанта, в яких відображено основні положення роботи.

Розділ 1 «Теоретичні засади дослідження інституту затримання особи у кримінальному провадженні» складається з трьох підрозділів.

У *підрозділі 1.1 «Становлення та розвиток інституту затримання у кримінальному процесі»* на основі дослідження пам'яток вітчизняного права, а також сучасних нормативних джерел виділено історичні етапи становлення інституту затримання особи, зокрема: I-й) зародження інституту затримання

(поч. XI ст.) – встановлення, хоч й в обмеженій формі, обов’язків щодо доставлення злочинця для судового розгляду, а затримання полягало у негайному взятті під варту особи, що потрапила під підозру, з метою з’ясування обставин учинення, здійснити правосуддя та обмежити акти помсти; II-й) розвиток інституту затримання (поч. XI ст. до 1864 р.) – з розвитком судочинства та появою такої форми процесу, як розшукова, функцію кримінального переслідування й вирішення справи взяла на себе держава, а обов’язок проведення тих чи інших заходів було покладено на державних посадових осіб; III-й) формування інституту затримання (1864 р. до 1922 р.) – утворення такого самостійного заходу процесуального примусу, як затримання підозрюваного, що застосовувався поліцією у чітко визначених випадках. Поліція як орган дізнання здобула право на затримання особи за підозрою у вчиненні злочину за нормативно-визначеними підставами; IV-й) кодифікація правових норм інституту затримання у кримінальному процесі (1922 р. – до 1960 р.) – регламентація затримання особи органами дізнання та слідства за підозрою у вчиненні злочину, а також визначення затримання в теорії кримінального процесу як початкового етапу взяття під варту – запобіжного заходу з подальшим наділенням його ознаками самостійного правового інституту; V-й) сучасний етап (1960 р. – до т.ч.) – реформування кримінального процесуального законодавства, спрямованого на посилення гарантій законності та правової регламентації затримання підозрюваного в учиненні кримінального правопорушення (злочину).

Набрання чинності КПК України 2012 року викликало значні зміни у процесуальному порядку застосування затримання, а проведена законодавцем систематизація заходів процесуального примусу, зокрема заходів забезпечення кримінального провадження, надала затриманню особливого значення у кримінальному провадженні, визначила його системний характер.

У підрозділі 1.2 «Правова природа, поняття та види затримання особи у кримінальному провадженні» на основі проведеного опитування слідчих і прокурорів (61 %), а також адвокатів (58 %) встановлено, що затримання підозрюваного супроводжується численними проблемами, які зумовлені відсутністю єдиного поняття інституту затримання підозрюваного (обвинуваченого) й комплексного його відображення у законодавчих актах (44 %), єдності поглядів учених-процесуалістів з основних питань затримання (31 %), а також наявними на практиці порушеннями прав особи під час затримання, подвійним стандартом в оцінці порушень (25 %).

Правова природа інституту затримання полягає у тому, що це один із засобів розслідування злочинів, який зумовлений потребами кримінального судочинства, містить процесуальні цілі та передбачений кримінальним процесуальним законодавством, що визначає його сутність, умови, порядок і межі застосування.

Установлено, що відсутність на законодавчому рівні закріпленого поняття «затримання особи» й різноманітного його тлумачення у кримінальній процесуальній діяльності призводить до плутанини застосування відповідних положень КПК України. Саме як на окремий, самостійний вид заходів забезпечення кримінального провадження, на затримання особи вказали 38 % опитаних слідчих і 51 % прокурорів. Своєчасно застосоване затримання не дозволяє підозрюваному ухилитися від органів досудового розслідування, вчинити інше кримінальне

правопорушення та перешкоджати встановленню обставин кримінального правопорушення та здійсненню кримінального провадження; сприяє забезпеченню швидкого, повного розслідування кримінального провадження і досить часто застосовується у практичній діяльності (у 84 % кримінальних провадженнях).

Виокремлено види затримання особи: затримання на підставі ухвали слідчого судді, суду про дозвіл на затримання з метою приводу (ст. 187–191 КПК України); законне затримання (ст. 207 КПК України); затримання уповноваженою службовою особою (ст. 208 КПК України); затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення за межами України (ст. 582 КПК України), які розрізняються за суб'єктами їхнього здійснення, підставами та процесуальним порядком. На підставі викладеного запропоновано всі норми інституту затримання особи викласти в окремій главі КПК України під назвою «Затримання особи».

У підрозділі 1.3 «Зарубіжний досвід кримінального процесуального затримання» залежно від рівня ухвалення міжнародних нормативно-правових актів, що стосуються затримання особи здійснено їх класифікацію на загальні (регулюють сферу захисту прав, свобод і законних інтересів особи в цілому) та спеціальні (безпосереднє регулювання питань затримання особи, що підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення).

Приділено увагу, що кримінальний процесуальний інститут затримання осіб, що підозрюються у вчиненні злочину, регулює правовідносини, що виникають між особою, суспільством, державою і навіть світовим співтовариством, а тому з набранням чинності КПК України 2012 року виникла потреба вдосконалення цього інституту через призму вимог Конституції України та Європейської Конвенції з прав людини (1950 р.), в якій сформовано і закріплено більш ретельний перелік випадків можливого правомірного затримання особи, яке повинно бути здійснено не інакше як на підставах і в порядку, встановленому національним законодавством.

Аналіз міжнародних нормативно-правових актів (Загальна декларація прав людини (1948 р.); Звід принципів захисту всіх осіб, що піддаються затриманню чи ув'язненню в якій би то не було формі (1988 р.) та ін.) дав змогу зазначити, що вони допускають можливість затримати особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, але компетентним органом держави.

На основі вивчення зарубіжного досвіду підстав кримінального процесуального затримання (Велика Британія, Італія, Республіка Казахстан, Киргизька Республіка, США) та практики Європейського суду з прав людини зроблено висновок, що для усунення законодавчих прогалин доцільно визначити підстави та умови затримання особи без ухвали слідчого судді, суду, а також порядок складання протоколу затримання. Також наголошено на імплементації процедури «Habeas Corpus» (Велика Британія, США) за якою громадянин, який піддався арешту, має право безперешкодно звернутися до суду з клопотанням про перевірку законності, обґрунтованості та правильності позбавлення його свободи, швидкого й оперативного суду, що здійснюється за належною процедурою та за місцем учинення злочину.

Розділ 2 «Процесуальний порядок затримання особи у кримінальному провадженні» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 2.1 *«Затримання особи за ухвалою слідчого судді»* розглянуто затримання особи за ухвалою слідчого судді, суду, яке відрізняється від інших видів метою (забезпечення явки підозрюваного чи обвинуваченого для розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу у виді тримання під вартою), строком (до 36 годин), а також юридичною підставою (ухвала слідчого судді, суду про дозвіл на затримання з метою приводу).

Оцінюючи практику надання ухвал про дозвіл на затримання, більшість респондентів (64 %) вважає за необхідне визначити у кожній ухвалі про надання дозволу на затримання з метою приводу особи, конкретного строку закінчення дії ухвали, обмеживши його фактом затримання або доставлення особи до суду. Для оперативного виконання завдань з доставлення до органу, що ініціював привід, осіб, які ухиляються від явки, наголошено на необхідності визнати підставою проникнення до житла чи до іншого володіння особи ухвалу слідчого судді про здійснення приводу учасника кримінального провадження та запропоновано доповнити ч. 3 ст. 190 КПК України таким змістом: «Ухвала про дозвіл на затримання з метою приводу може бути підставою для проникнення до житла чи до іншого володіння особи». Таку пропозицію підтримали 52 % опитаних слідчих і 67 % прокурорів.

Акцентовано увагу на тому, що КПК України не визначає порядку фіксації фактичного затримання особи на підставі ухвали слідчого судді про дозвіл на затримання з метою приводу, адже ст. 208 КПК України поширюється лише на випадки затримання без ухвали слідчого судді, суду. У такому випадку необґрунтованою є практика щодо затримання осіб на підставі ухвали слідчого судді про дозвіл на затримання з метою приводу та складання протоколу затримання у порядку ст. 208 КПК України, адже ст. 191 КПК України такого порядку не передбачає. Отже, до ч. 1 ст. 191 КПК України запропоновано внести зміни щодо регламентації процесуального порядку оформлення затримання на підставі ухвали слідчого судді: «...Затримання на підставі ухвали слідчого судді, суду проводиться у порядку, передбаченому ст. 208 цього Кодексу. Строк такого затримання обраховуватися з урахуванням положень ст. 209 цього Кодексу».

У підрозділі 2.2 *«Затримання особи без ухвали слідчого судді»* з урахуванням ч. 3 ст. 207 КПК України визначено, що законне затримання у порядку ст. 207 КПК України вважатиметься правомірним якщо початкова мета – затримати особу, тобто позбавити її свободи пересування, а кінцева мета – негайно її доставити до органів досудового розслідування або повідомити органи влади про місцезнаходження такої особи.

Доведено невідкладність вирішення питання про затримання особи через деякий час після вчинення злочину без судового дозволу, враховуючи вимоги слідчої діяльності. З цією метою запропоновано внести зміни до ст. 208 КПК України, у частині виключення слів «безпосередньо» та «щойно», оскільки вказані часові параметри визначають зовсім короткий термін часу і не охоплюють випадків затримання особи через більший проміжок часу після вчинення нею злочину.

Розглядаючи затримання особи, яка підозрюється у вчиненні злочину, за який передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі понад 3 тис. неоподатковуваних мінімумів доходів громадян встановлено, що більшість адвокатів і прокурорів вважає, що фактичне затримання настає в момент позбавлення особи свободи пересування незалежно від підстави, за якою це відбулося (73 % і 68 % відповідно). Водночас протилежної позиції дотримуються опитані працівники слідчих підрозділів Національної поліції, які вважають, що фактичне затримання особи настає в момент: доставлення особи до органу, що здійснює кримінальне провадження – 49 %; складання протоколу затримання – 23 %; позбавлення особи свободи пересування незалежно від підстави, за якою це відбулося – 11 %. Тому запропоновано в усіх нормативних актах, якими передбачено порядки затримання особи, законодавчо визначити обов'язковість негайного складання протоколу про затримання та протокольного фіксування моменту фактичного затримання особи, а у разі наявності об'єктивних перешкод протокол про затримання може бути складено після доставлення особи до правоохоронного (адміністративного) органу, але не пізніше трьох годин з моменту фактичного затримання.

На основі аналізу кримінальних проваджень з'ясовано, що момент затримання особи, зазначений у протоколі про затримання, часто не збігається з моментом фактичного затримання особи. Протоколи про затримання оформлюються через значний проміжок часу після фактичного затримання особи, в окремих випадках має місце відверте маніпулювання часом тримання особи після здійснення її затримання (61 % кримінальних проваджень). У зв'язку з цим запропоновано нормативно зобов'язати уповноважену службову особу, яка здійснює затримання без ухвали слідчого судді у порядку ст. 208 КПК України, негайного скласти протокол про затримання та фіксувати момент фактичного затримання особи у цьому протоколі, а у разі наявності об'єктивних перешкод такий протокол може бути складено після доставлення особи до найближчого підрозділу органу досудового розслідування, але не пізніше трьох годин з моменту фактичного затримання. Таку пропозицію підтримали 25 % опитаних слідчих, 58 % прокурорів та 75 % адвокатів.

Вивчення кримінальних проваджень дозволило встановити, що, незважаючи на правову регламентацію процесуального статусу службової особи відповідальної за перебування затриманих, основними прогалинами в їх діяльності залишається: неознайомлення осіб, які поміщуються до ізоляторів тимчасового тримання, кімнат затриманих і доставлених чергових частин, з їхніми правами та обов'язками (43 %); неповідомлення про місцеперебування осіб, поміщених до ізоляторів тимчасового тримання та кімнат затриманих і доставлених чергових частин, їхніх родичів (31 %); у книгах прийому та здачі чергування не зазначається інформація про осіб, які тримаються в кімнатах затриманих і доставлених, у тому числі з перевищенням установлених термінів тримання; відсутні або ведуться неналежним чином журнали інформування центрів з надання безоплатної правової допомоги затриманим (26 %). У зв'язку з чим запропоновано внести зміни до ч. 1 ст. 213 КПК України, в якій термін «негайно» доповнити чітко визначеним процесуальним строком і викласти цю частину у такій редакції: «Уповноважена службова особа, що здійснила затримання, зобов'язана надати затриманій особі можливість негайно, або не

пізніше трьох годин, повідомити про своє затримання та місце перебування близьких родичів, членів сім'ї чи інших осіб за вибором цієї особи».

Розділ 3 «Забезпечення прав затриманого у кримінальному провадженні» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 3.1 *«Участь захисника під час затримання особи за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення»* з'ясовано, що участь захисника під час застосування затримання утворює специфічну та відносно самостійну захисну діяльність у кримінальному судочинстві, безпосереднім предметом якої виступає захист від порушення конституційних та інших прав затриманого, а її метою – недопущення порушення цих прав і сприяння законному й обґрунтованому застосуванню затримання. Захист від незаконного та необґрунтованого затримання поділено на два етапи: діяльність захисника протягом затримання підозрюваного та оскарження захисником дій, рішень або бездіяльності уповноважених осіб, які пов'язані із затриманням.

Встановлені види порушень прав осіб, що затримуються за підозрою у вчиненні злочинів, зокрема: неповідомлення про затримання близьких родичів і членів сім'ї затриманого (або зволікання з повідомленням) (36 %); неповідомлення підозрюваному підстав затримання (21 %); непроведення реєстрації затримання (4 %); затримання без законних підстав уповноваженою службовою особою (3 %); порушення строків затримання (2 %).

Окрему увагу приділено моменту допуску захисника до затриманої особи, як реалізацію захисником своїх повноважень із захисту від незаконного та необґрунтованого затримання у кримінальному провадженні, а також розглянуто механізм надання правової допомоги таким особам. Наголошено, що недотримання вимог про залучення захисника у випадку, передбаченому п. 2 ч. 1 ст. 49 КПК України, є істотним порушенням вимог кримінального процесуального закону, передбачених п. 4 ч. 2 ст. 412 КПК України.

Вивчення матеріалів кримінальних проваджень показало, що момент фактичного затримання підозрюваного фіксується лише у випадку складання протоколу затримання (71 %). Саме з цього моменту особа, яку затримано за підозрою у вчиненні злочину, має можливість скористатися правничою допомогою адвоката, однак механізму реалізації такого права з моменту фактичного затримання у КПК України не передбачено. У зв'язку з чим запропоновано доповнити п. 3 ч. 3 ст. 42 КПК України таким положенням: «3) на першу вимогу мати захисника з моменту фактичного затримання...».

У підрозділі 3.2 *«Прокурорський нагляд за законністю затримання особи»* розглядаючи затримання особи без ухвали слідчого судді, суду звернуто увагу на момент затримання і початок досудового розслідування. У рамках прокурорського реагування до внесення відомостей в Єдиний реєстр досудових розслідувань (далі – ЄРДР) запропоновано у ст. 214 КПК України зазначити, що до початку досудового розслідування (моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР) не допускається проведення інших процесуальних дій, крім огляду місця події та затримання особи, яка підозрювана в учиненні кримінального правопорушення.

Проведений аналіз затримання особи у кримінальному провадженні дозволив виділити основні порушення у цій сфері, зокрема: доставлення до органу досудового розслідування уповноваженою службовою особою затриманої особи, яке тривало довше, ніж це необхідно (34 %); неповідомлення або несвоєчасне повідомлення слідчим, іншою службовою особою затриманій особі, яка підозрюється у вчиненні злочину, у вчиненні якого злочину вона підозрюється, а також нероз'яснення права мати захисника, отримувати медичну допомогу, надавати пояснення, показання або не говорити нічого з приводу підозри щодо неї (31 %); неповідомлення про затримання особи та місце її перебування близьких родичів, членів сім'ї чи інших осіб за вибором цієї особи; невручення негайно затриманому копії протоколу про затримання під підпис, а також не надіслання такого протоколу прокурору (21 %); звільнення з ізолятора тимчасового тримання (далі – ІТТ) затриманої особи, яка підозрюється у вчиненні злочину, безпосередньо слідчим або службовою особою, відповідальною за перебування затриманих, без подання слідчим клопотання прокурору про обрання запобіжного заходу (14 %).

У зв'язку з чим, прокурор, здійснюючи поточний і підсумковий процесуальний контроль за законністю та обґрунтованістю затримання осіб, підозрюваних у вчиненні злочину, повинен звертати увагу на: виконання уповноваженою службовою особою, яка здійснила затримання особи вимог порядку доставлення до органу досудового розслідування (ст. 210 КПК України); обґрунтованість затримання; обов'язковість повідомлення затриманому підстав затримання, у вчиненні якого злочину він підозрюється, роз'яснення його прав і повідомлення інших осіб про його затримання (ч. 4 ст. 208 КПК України); протокол затримання; розгляд і вирішення скарг затриманої особи; додержання вимог законів, міжнародних норм і стандартів поводження з особами, які тримаються під вартою.

У підрозділі 3.3 «Судовий контроль за забезпеченням прав затриманого у кримінальному провадженні» наголошено на тому, що такий механізм судового контролю повинен гарантувати реалізацію цих прав у кримінальному провадженні й передбачати дієві процесуальні засоби.

Формами судового контролю за забезпеченням прав затриманого у кримінальному провадженні є: 1) розгляд і вирішення клопотань сторін кримінального провадження – запобіганні та попередженні необґрунтованого обмеження прав, свобод та інтересів; 2) розгляд скарг на рішення, дії та бездіяльність сторони кримінального провадження під час досудового розслідування та на ухвали слідчого судді – відновлення порушених прав, свобод та інтересів.

Судовий контроль за законністю та обґрунтованістю затримання уповноваженою службовою особою відповідно до положень КПК України може бути ініційований самим слідчим суддею або здійснений ним внаслідок надходження відповідного звернення: а) зацікавленої особи (прокурора із клопотанням (заявою) про перевірку законності затримання в порядку нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування (ч. 2 ст. 36 КПК України); б) на незаконне затримання під час підготовчого провадження у суді (ч. 2 ст. 303 КПК України); в) про визнання затримання необґрунтованим і звільнення підозрюваного (ст. 206 КПК України). Найбільш прогресивним кримінально-

процесуальним засобом перевірки законності затримання є право сторони захисту звернутися з відповідним клопотанням (заявою) до слідчого судді в порядку ст. 206 КПК України. Зокрема, кількість скарг на незаконні дії органів досудового розслідування 2017 року збільшилась на 16 % і становила 65 513 (27 % скарг стосувалися дослідження слідчим суддею строку доставлення до суду з моменту фактичного затримання особи, а 18 % – доставлення затриманого до слідчого судді з перевищенням 60-годинного строку).

Наголошено на забезпеченні неухильного виконання слідчими суддями обов'язків щодо забезпечення прав затриманого у кримінальному провадженні: передбачених ч. 3, 5 ст. 206 КПК України, щодо звільнення осіб, затриманих за відсутності передбачених законом підстав для затримання особи без ухвали слідчого судді, суду (безпідставно затриманих за ст. 208 КПК України); передбачених ч. 6, 7 ст. 206 КПК України у випадках, коли особа заявляє про застосування до неї насильства під час затримання або тримання в уповноваженому органі державної влади, або якщо її зовнішній вигляд, стан чи інші відомі слідчому судді обставини дають підстави для обґрунтованої підозри порушення вимог законодавства під час затримання або тримання в уповноваженому органі державної влади.

ВИСНОВКИ

У **висновках** дисертації на основі узагальнення відповідних концепцій вітчизняних і зарубіжних учених, законодавства та багаторічної практики правоохоронних органів України, враховуючи досвід інших країн, розроблено наукові положення й отримано результати, що в сукупності розв'язують важливу наукову задачу особливостей застосування інституту затримання особи у кримінальному провадженні, зокрема:

1. Комплексно досліджено генезу затримання особи у кримінальному провадженні, у зв'язку з чим виокремлено чотири його основні етапи. Аналіз історичних правових джерел свідчить про те, що формування інституту затримання особи бере початок з процесу становлення державності в цілому, тобто з періоду Київської Русі, та триває донині, коли у чинному КПК України суттєво змінено інститут затримання особи у кримінальному провадженні.

2. Сформульовано поняття «затримання особи», у зв'язку з чим запропоновано внести доповнення до ч. 1 ст. 3 КПК України, де у п. 27 зазначити таке поняття: «затримання – окремий вид заходів забезпечення кримінального провадження, що має короткочасний характер застосування, спрямований на створення необхідних умов з'ясування причетності особи до вчинення кримінального правопорушення й вирішення питання про обрання йому запобіжного заходу у вигляді взяття під варту». При цьому 74 % опитаних слідчих і 57 % прокурорів підтримали таку пропозицію.

3. Висвітлено зарубіжний досвід кримінального процесуального затримання та проведено порівняльно-правове його дослідження. Установлено, що Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод людини сформовано та закріплено більш детальний перелік випадків можливого правомірного затримання особи, яке повинно бути здійснено не інакше як на підставах і в порядку, встановленому національним законодавством.

З метою дотримання гарантій, що закріплені у ст. 5 Європейської Конвенції з прав людини, наголошено на обов'язковості врахування практики Європейського Суду з прав людини (рішення у справі «Курт проти Туреччини» від 25 травня 1998 р.) у частині порядку документування затримання особи. Саме тому про кожний випадок затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину, уповноважена службова особа, що здійснила затримання, зобов'язана скласти протокол із зазначенням місця, дати, точного часу проведення затримання, повного переліку процесуальних прав та обов'язків затриманого, підстав його затримання, осіб, які присутні під час проведення такої процесуальної дії (прізвища, імена, по батькові, дати народження, місця проживання), інформації про те, що особи, які беруть участь у процесуальній дії, заздалегідь повідомлені про застосування технічних засобів фіксації, характеристики технічних засобів фіксації та носіїв інформації, які застосовуються під час проведення процесуальної дії, умов і порядку їх використання, виявлені та вилучені під час особистого обшуку особи речі і документи, способу ознайомлення учасників зі змістом протоколу, зауваження і доповнення до письмового протоколу з боку учасників вищевказаної процесуальної дії.

4. Порядок проведення процесуальних дій уповноважених службових осіб під час затримання особи за ухвалою слідчого судді, суду включає в себе: 1) виклик особи до органу розслідування для проведення необхідних процесуальних дій (обрання запобіжного заходу); 2) прибуття/неприбуття особи, яку викликали до органу розслідування; 3) складання прокурором, слідчим за погодженням з прокурором клопотання про дозвіл на затримання підозрюваного, обвинуваченого з метою його приводу для участі в розгляді клопотання про застосування запобіжного заходу (у разі неприбуття особи за викликом); 4) негайний розгляд слідчим суддею, судом клопотання про дозвіл на затримання підозрюваного, обвинуваченого з метою приводу; 5) постановлення слідчим суддею рішення за результатами розгляду клопотання: слідчий суддя, суд надає або відмовляє у дозволі на затримання підозрюваного, обвинуваченого з метою його приводу; 6) затримання особи на підставі ухвали слідчого судді, суду уповноваженою службовою особою (особа, якій законом надане право здійснювати затримання); 7) уповноважена службова особа, яка здійснює затримання особи, повинна негайно (у будь-якому разі не пізніше моменту доставлення до органу досудового розслідування) вручити такій особі копію ухвали про дозвіл на затримання і повідомити затриманому зрозумілою для нього мовою підстави затримання та в учиненні якого кримінального правопорушення вона підозрюється, а також роз'яснити його права; 8) негайне вручення копії ухвали уповноваженою службовою особою, яка затримала особу; 9) доставлення затриманої особи до органу розслідування; 10) складання протоколу затримання; 11) негайне повідомлення уповноваженою службовою особою слідчого, прокурора, зазначеного в ухвалі, про затримання особи за ухвалою суду; 12) доставлення затриманої особи до слідчого судді, суду, який постановив ухвалу про дозвіл на затримання з метою приводу не пізніше 36 годин з моменту її затримання.

5. Для удосконалення порядку затримання особи без ухвали слідчого судді запропоновано доповнити: а) ч. 1 ст. 194 КПК України: «4) обґрунтованість

затримання особи, якщо таке затримання відбулося без ухвали слідчого судді», а також ст. 210 КПК України п. 4 такого змісту: «На вимогу сторони захисту, слідчий суддя зобов'язаний невідкладно перевірити обґрунтованість (законність) затримання особи на будь-якій стадії кримінального провадження, а у разі встановлення ним необґрунтованості затримання особи виносить ухвалу про негайне звільнення затриманої особи»; б) ст. 209 КПК України ч. 2: «Фактичне затримання особи – це момент фактичного позбавлення свободи пересування особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення, що має місце на початковому етапі досудового розслідування і тільки за наявності підстав, встановлених у ч. 1, 2 ст. 208 КПК України». Таке доповнення зумовлено узагальненням норм КПК України та результатами проведеного анкетування, внаслідок якого респондентами було зазначено, що питання фактичного затримання особи потребує законодавчого визначення (77 % слідчих; 68 % прокурорів; 81 % захисників); в) ст. 211 КПК України ч. 3, у якій передбачити, що у виняткових випадках, з моменту фактичного затримання особи і до доставлення її до найближчого органу досудового розслідування строк доставлення особи включається до строку затримання. Після закінчення строку доставлення особі негайно видається довідка про доставлення, за винятком випадків затримання; г) ст. 3 КПК України п. 13-1 та викласти її у такій редакції: «Особа, відповідальна за перебування затриманих – службова особа підрозділу органу досудового розслідування, завданням якої є забезпечення прав особи, пов'язаних із її затриманням та перебуванням у місці затримання».

6. Участь захисника під час затримання особи за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення включає його діяльність під час затримання підозрюваного, а також під час оскарження дій, рішень або бездіяльності уповноважених службових осіб, які пов'язані із затриманням.

З метою удосконалення діяльності захисника щодо забезпечення прав затриманого у кримінальному провадженні запропоновано внести зміни до: а) до ч. 5 ст. 208 КПК України, а саме: «Про затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину, *негайно або не пізніше трьох годин з моменту доставлення особи до правоохоронного органу, складається протокол...*; перелік процесуальних прав та обов'язків затриманого; *точний час повідомлення захисника чи орган, уповноважений законом на надання безоплатної правової допомоги...*»; б) до ч. 3 ст. 214 КПК України, яку викласти в такій редакції: «...Огляд місця події у невідкладних випадках *та затримання особи, підозрюваної у вчиненні кримінального правопорушення, може бути проведений ...*». Вказані пропозиції підтримали 82 % опитаних адвокатів.

7. Діяльність прокурора в частині нагляду за законністю затримання особи повинна бути спрямована на своєчасність виконання уповноваженою службовою особою, яка здійснила затримання вимоги ст. 210 КПК України. Здійснюючи нагляд за правомірністю затримання, прокурор повинен з'ясувати його обґрунтованість, що полягає у наявності підстав для затримання, при цьому йому необхідно враховувати те, що за наявності відповідних підстав уповноважена службова особа має право без ухвали слідчого судді, суду затримати особу, підозрювану в учиненні злочину, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі. Тому в умовах, коли на

момент затримання в ЄРДР кваліфікація кримінального правопорушення не визначена, прокурор може допускати ймовірність помилки з боку уповноваженої службової особи у визначенні того, чи є таке кримінальне правопорушення злочином, за який передбачено позбавлення волі, і відповідним чином урахувати це, реагуючи на допущені порушення.

Здійснюючи нагляд за законністю затримання, прокурор має особливу увагу звертати на забезпечення прав затриманого, при цьому враховувати положення ч. 1 ст. 42 КПК України за яким особа, яка затримана за підозрою в учиненні кримінального правопорушення, набуває статусу підозрюваного, захист прав якого має здійснюватися, у тому числі й засобами прокурорського нагляду.

8. Обґрунтовано, що судовий контроль є універсальним способом реалізації судом функції забезпечення прав і свобод особи та особливим способом здійснення правосуддя. Визначено особливості судового контролю: 1) ініціатором судово-контрольного провадження є слідчий, прокурор; 2) процедура судового контролю детально регламентована у КПК України і завжди передуює процесуальній дії, здійснення якої можливе тільки у разі згоди судді, у цьому випадку слідчого судді на обмеження конституційних прав особи.

Слідчий суддя, до компетенції якого належить прийняття рішення про затримання особи, уповноважений забезпечувати законність та обґрунтованість обмеження конституційних прав і свобод людини на досудовому провадженні. Основним призначенням слідчого судді є здійснення судового захисту прав і законних інтересів осіб, які беруть участь у кримінальному процесі, та забезпечення законності провадження у справі на досудових стадіях.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Дояр Є. В. Проблеми забезпечення процесуальних прав особи під час затримання за підозрою в учиненні кримінального правопорушення. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. № 5–2. Т. 3. С. 222–224.

2. Дояр Е. В. Гарантии обеспечения процессуальных прав подозреваемого и обвиняемого во время применения мер пресечения. *Право и политика (Кыргызская Республика, г. Бишкек)*. 2015. Спец. выпуск. С. 69–74. ISSN 1694-6308.

3. Дояр Є. В. Місце та роль захисника при застосуванні до підозрюваного (обвинуваченого) засобів забезпечення кримінального провадження. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2015. № 1(7). С. 114–116.

4. Дояр Є. В. Поняття та види затримання у кримінальному провадженні України, проблеми та перспективи. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. № 3–2. Т. 3. С. 264–266.

5. Дояр Є. В. Порядок та строки затримання особи без ухвали слідчого судді, особливості правового регулювання. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2016. № 2. С. 362–372.

6. Дояр Є. В. Механізм судового контролю за забезпеченням прав затриманого у кримінальному провадженні. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 5. С. 77–83. ICV 2015: 31.56

7. Дояр Є. В. Проблеми реалізації механізму судового контролю за забезпеченням прав затриманого у кримінальному провадженні та шляхи їх реалізації. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. № 4. С. 272–277.

8. Дояр Є. В. Процесуальний порядок затримання особи у кримінальному провадженні. *Актуальні питання розвитку державності та правової системи в сучасній Україні*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 30–31 жовт. 2015 р.). Запоріжжя: Запорізь. нац. ун-т, 2015. С. 131–132.

9. Дояр Є. В. Домашній арешт як один з видів запобіжних заходів. *Integrarea Republicii Moldova si Ucrainei in UE: Aspectul Juridic*: conferinta Internationala stiintifico – practica (Republica Moldova – Chisinau, 6–7 noiembrie 2015). Republica Moldova: Institutul de Cercetari Juridice si Politice Al Academiei de Stiinte a Moldovei, 2015. С. 234–235.

10. Дояр Є. В. Поняття та види запобіжних заходів, особливості їх застосування в сучасних умовах розвитку правової держави. *Право, держава та громадське суспільство в умовах системних реформ у процесі Євроінтеграції*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 27–28 листоп. 2015 р.). Дніпропетровськ: Дніпропетр. гуманітарний ун-т, 2015. Ч. 1. С. 20–22.

11. Дояр Є. В. Засоби забезпечення процесуальних прав особи у разі її затримання за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення. *Стан дотримання прав людини в умовах сучасності: теоретичні та практичні аспекти*: матеріали VI Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 24 груд. 2015 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2015. С. 187–189.

12. Дояр Є. В. Гарантії забезпечення прав і свобод особи при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження. *Законодавство України та країн ЄС у світлі активних реформаційних процесів*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 26 лют. 2016 р.). Київ: Громадська організація «Фундація науковців та освітян», 2016. С. 21–22.

13. Дояр Є. В. Засоби забезпечення процесуальних прав особи у разі її затримання за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення уповноваженою службовою особою. *Організаційно-управлінські, економічні, психолого-педагогічні аспекти забезпечення діяльності Єдиної державної системи цивільного захисту (ЄДСЦЗ)*: матеріали I Всеукр. наук.-практ. конф. (Черкаси, 11 берез. 2016 р.). Черкаси: Черкас. ін.-т пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля Нац. ун-ту цивільного захисту України, 2016. С. 191–193.

14. Дояр Є. В. Реформування запобіжних заходів як механізм дотримання прав і свобод особи підозрюваного чи обвинуваченого. *Роль та місце правоохоронних органів у розбудові демократичної правової держави*: матеріали VIII міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 25 берез. 2016 р.). Одеса: ОДУВС, 2016. С. 254–255.

15. Дояр Є. В. Роль захисника при затриманні особи за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення. *Розвиток юридичної науки: проблеми та рішення очима здобувачів вищої освіти*: матеріали підсумк. наук.-теорет. конф. (Київ, 14 квіт. 2016 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 49–52.

16. Дояр Є. В. Міжнародні, правові стандарти та зарубіжний досвід кримінального процесуального затримання. *Розвиток наукових досліджень у*

XXI столітті: сучасні реалії та перспективи майбутнього: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 27 трав. 2016 р.). Київ: Громадська організація «Фундація науковців та освітян», 2016. С. 36–38.

17. Дояр Є. В. Підстави та порядок затримання у кримінальному провадженні. *Юридична наука як правова основа інноваційного розвитку України*: матеріали підсум. наук.-теорет. конф. (Київ, 13 квіт. 2017 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 85–87.

18. Дояр Є. В. Правові підстави затримання особи без ухвали слідчого судді уповноваженою службовою особою. *Актуальні проблеми досудового розслідування*: матеріали міжвід. наук.-практ. конф. (Київ, 5 лип. 2017 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 84–87.

19. Дояр Є.В. Прокурорський нагляд за законністю затримання особи. *На перетині мови і права*: матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 22 лют. 2018 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2018. С. 164–168.

20. Дояр Є. В. Затримання особи, як тимчасовий запобіжний захід. *Євроінтеграційні процеси в Україні: вдосконалення законодавства та правозастосування*: матеріали наук.-теор. конф. наукового товариства здобувачів вищої освіти (Київ, 19 квіт. 2018 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2018. С. 98–100.

АНОТАЦІЯ

Дояр Є.В. Затримання особи у кримінальному провадженні. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2018.

У дисертації на основі вивчення законодавства, літературних джерел, результатів узагальнення слідчої та судової практики здійснено комплексне дослідження інституту затримання особи у кримінальному провадженні. Розглянуто історико-правовий аналіз становлення та розвитку інституту затримання в кримінальному процесі. Проаналізовано зарубіжний досвід кримінального процесуального затримання та проведено порівняльно-правове його дослідження. Розкрито процесуальний порядок затримання особи у кримінальному провадженні та досліджено різновиди її затримання: затримання на підставі ухвали слідчого судді, суду про дозвіл на затримання з метою приводу; законне затримання; затримання уповноваженою службовою особою; затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення за межами України. З'ясовано сутність прокурорського нагляду за законністю затримання особи та судового контролю за забезпеченням прав затриманого, який має гарантувати реалізацію цих прав у кримінальному провадженні й передбачати дієві процесуальні засоби.

Ключові слова: адвокат, затримання, контроль, кримінальне правопорушення, кримінальне провадження, підозрюваний, прокурор, розслідування, слідчий, суддя.

АННОТАЦИЯ

Дояр Е.В. Задержание лица в уголовном производстве. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность. – Национальная академия внутренних дел, Киев, 2018.

В диссертации на основе изучения законодательства, литературных источников, результатов обобщения следственной и судебной практики осуществлено комплексное исследование института задержания лица в уголовном производстве. На основе исследования памятников отечественного права, а также современных нормативных источников выделены исторические этапы становления института задержания в уголовном процессе.

Проведен опрос следователей и прокуроров, а также адвокатов и установлено, что задержание подозреваемого сопровождается многочисленными проблемами, которые обусловлены отсутствием единого понятия института задержания подозреваемого (обвиняемого), комплексного его отражение в законодательных актах, единства взглядов по основным вопросам задержания, а также имеющимися на практике нарушениями прав человека во время его задержания.

Раскрыто процессуальный порядок задержания лица в уголовном производстве и исследованы разновидности ее задержания: задержание на основании постановления следственного судьи, суда о разрешении на задержание с целью привода; законное задержание; задержание уполномоченным должностным лицом; задержания лица, совершившего уголовное преступление за пределами Украины. Раскрыто задержание лица по решению следственного судьи, суда, отличается от других видов целью (обеспечение явки подозреваемого или обвиняемого для рассмотрения ходатайства о применении меры пресечения в виде содержания под стражей), сроком (до 36 часов), а также юридическим основанием (постановление следователя судьи, суда о разрешении на задержание с целью привода). Выяснено, что вызов лица в орган расследования является неотъемлемой частью задержания лица по решению следственного судьи. Выделены признаки вызова следователя или прокурора, а также судебного вызова: наличие незначительного ограничения прав личности, которое заключается в возложении на нее обязанности прибыть в определенное время для проведения процессуального действия; обязательность для лица, в отношении которого применяется соответствующий меры обеспечения уголовного производства; возможность наступления негативных последствий в случае невыполнения требования следователя, прокурора или суда (следственного судьи).

Установлено, что несмотря на правовую регламентацию положениями действующего УПК Украины и ведомственными нормативно-правовыми актами организации деятельности должностного лица ответственного за пребывание задержанных, основными недостатками в этой сфере являются: не ознакомление лиц, которые помещаются в ИВС, в комнаты задержанных и доставленных дежурных частей с их правами и обязанностями; несообщение о местонахождении лиц, помещенных в ИВС и комнат задержанных и доставленных дежурных частей, их родственников; в книгах приема и сдачи дежурства не указывается информация о

лицах, содержащихся в комнатах задержанных и доставленных, в том числе с превышением установленных сроков содержания; отсутствуют или ведутся неправильно журналы информирования центров по предоставлению бесплатной правовой помощи задержанным.

Выяснено сущность прокурорского надзора за законностью задержания лица и судебного контроля за обеспечением прав задержанного, который должен гарантировать реализацию этих прав в уголовном производстве и предусматривать действенные процессуальные средства. Осуществляя надзор за правомерностью задержания, прокурор должен выяснить его обоснованность, которая заключается в наличии оснований для задержания, при этом ему необходимо учитывать то, что при наличии соответствующих оснований уполномоченное должностное лицо имеет право без решения следственного судьи, суда задержать лицо, подозреваемое в совершении преступления, за которое предусмотрено наказание в виде лишения свободы.

Обосновано, что судебный контроль является универсальным способом реализации судом функции обеспечения прав и свобод личности и особым способом осуществления правосудия. Судья следователь, к компетенции которого относится принятие решения о задержании лица, уполномоченный обеспечивать законность и обоснованность ограничения конституционных прав и свобод человека на досудебном производстве. Основным назначением следственного судьи является осуществление судебной защиты прав и законных интересов лиц, участвующих в уголовном процессе.

Ключевые слова: адвокат, задержание, контроль, уголовное правонарушение, уголовное производство, подозреваемый, прокурор, расследование, следователь, судья.

SUMMARY

Doiar E.V. Detention of a person in a criminal proceeding. – *Manuscript.*

The thesis for the degree of candidate of legal sciences, specialty 12.00.09 – criminal procedure and criminalistics; forensic examination; operational investigative activity. – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2018.

In the dissertation on the basis of the study of legislation, literary sources, the results of the generalization of investigative and judicial practice, a comprehensive study was carried out on the institution of the detention of a person in a criminal proceeding. The historical and legal analysis of the formation and development of the detention institute in the criminal process is considered. The foreign experience of criminal procedural detention has been analyzed and his comparative legal research has been conducted. The procedural procedure for detaining a person in criminal proceedings was opened and the types of detention were investigated: detention on the basis of a decision of the investigating judge, court on the permission to detain him for the purpose of driving; legal detention; detention by an authorized official; the detention of a person who has committed a criminal offense outside Ukraine. The essence of the prosecutor's supervision over the lawfulness of the detention of a person and judicial control over the provision of the rights of the detainee, which should ensure the realization of these rights in criminal proceedings and provide for effective procedural means, is clarified.

Keywords: lawyer, detention, control, criminal offense, criminal proceedings, suspect, prosecutor, investigation, investigator, judge.

Підписано до друку 18.05.2018 р. Зам. № 294.
Формат 60х90 1/16. Папір офсетний. Друк – цифровий.
Наклад 100 прим. Ум. друк. арк. 0,9.
Друк ЦП «КОМПРИНТ». Свідоцтво ДК №4131 від 04.08.2011 р.
м. Київ, вул. Предславинська, 28
528-05-42, 067-209-54-30
email: komprint@ukr.net